

Bøger (<http://www.historie-online.dk/boger>)

Temaer (<http://www.historie-online.dk/temaer-9>)

HistorieLab (<http://www.historie-online.dk/historielab>)

Arkiv (<http://www.historie-online.dk/arkiv>)

Bliv medlem (<http://www.historie-online.dk/bliv-medlem>)

🏠 (/) > Natur og Landskab (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/natur-og-landskab>) > Bøger (<http://www.historie-online.dk/boger>)

> Anmeldelser (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5>) > Vadehavet

← Forrige artikel (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/natur-og-landskab/lille-vildmose>)

Vadehavet

Kategori: Anmeldelser

Visninger: 209

Del artikel: **f**

(<https://www.facebook.com/sharer/sharer.php>)

u=[http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/natur-og-](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/natur-og-landskab/vadehavet)

online.dk/boger/anmeldelser-

5-5/natur-og-

landskab/vadehavet)

([https://twitter.com/home?](https://twitter.com/home?status=&url=http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/natur-og-landskab/vadehavet)

status=. Aktiviteten kan

ses på

[http://www.historie-](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/natur-og-landskab/vadehavet)

online.dk/boger/anmeldelser-

5-5/natur-og-

landskab/vadehavet)

in

([http://www.linkedin.com/shareArticle?](http://www.linkedin.com/shareArticle?mini=true&url=http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/natur-og-landskab/vadehavet&title=)

mini=true&url=[http://www.historie-](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/natur-og-landskab/vadehavet)

online.dk/boger/anmeldelser-

5-5/natur-og-

landskab/vadehavet&title=)

Mest læste artikler

Lige nu I dag 7 dage 28 dage

Bogstakken, uge 19, 2022

(<http://www.historie-online.dk/boger/bogstakken-7-7/bogstakken-uge-19-2022>)

Dronningen griber magten (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/royal-historie-adel-og-borger-landbrug-handvaerk-industri/dronningen-griber-magten>)

Bundet af kønnet (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1700-arene/bundet-af-koennet>)

H.C. Andersens Hus (<http://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/hc-andersens-hus>)

Hitlers heste (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/kunst-arkitektur-haver-design-mode/hitlers-hete>)

Teatergrevens dagbøger (<http://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/teatergrevens-dagboeger>)

Arnold Peter Møller - Historiens Aktører nr. 69 (<http://www.historie-online.dk/temaer-9/artikler-51-51/historiens-aktoerer/arnold-peter-moeller-historiens-aktoerer-nr-69>)

John Frederiksen (red.).

Vadehavet - grænseløs natur- og kulturarv

Gyldendal. 496 sider. Rigt ill. 349,95 kr.

Af Anders Ellegaard

I 2014 blev den danske del af Vadehavet optaget på UNESCO's verdensarvliste. Den tyske og hollandske del var blevet optaget i 2009, men da der skulle være enighed mellem alle organisationer, myndigheder m. fl., var der først opnået enighed i Danmark om at ansøge om optagelse fem år senere. Vadehavet er principielt sammenhængende uden

statsgrænser, men forskellige opfattelser af naturpleje, kystbeskyttelse m. m. i de tre lande kræver koordinering.

Vadehavet har en længde på 500 km. fra Esbjerg til Den Helder i Nederlandene. Området dækker i alt 11.500 km², hvoraf den danske del udgør 1.239 km².

I bogens indledning skriver John Frederiksen om nomenklatur, stednavne, definitioner og sprogbrug. Da der er tale om tre nationer, hvor nationalgrænserne har flyttet sig i tidens løb, er det nødvendigt at definere navne m.v. Bogen er en antologi med mange forskellige forfattere, som kort omtales i forordet, men bagerst i bogen er der en mere fyldig præsentation af dem.

Forordet er også skrevet (på meget smukt dansk) af John Frederiksen.

Vadehavsområdet beskrives som unikt med en sjælden og særegen kysttype. De første marskbeboere kan spores til for 1.500 år siden, og de første diger til for 1.000 år siden. Den naturlige øbarriere adskiller Nordsøen og fastlandet. Tidligere blev fastlandet overskyttet af saltvand, men byggeriet af fremskudte diger har ændret landbruget til kornavl og græsning. Tidligere blev gårde og huse bygget på forhøjede værfter, som ikke blev overskyttet ved høj vandstand. Øboere har traditionelt levet af fiskeri og søfart, medens man på fastlandet har levet af landbrug og handel

Bogen er delt i fire afsnit: Opdagelsen, Udfordringen, Bevægelsen, Udsigten. Hvert afsnit har fire til seks underafsnit med én eller to forfattere. En kort præsentation af de enkelte forfattere og afsnit følger her.

Afsnittet "Opdagelsen" har seks underafsnit.

Charlotte Jensen skriver om "De lystrejsende," som fra 1800-tallets begyndelse tog på kurturisme. Først kongelige, adelige og kunstnere (H.C. Andersen), senere borgerskabet, campister, arbejdere. Fra kurturisme til masseturisme. Efter 1864 også på Fanø.

Lucas Haberkorn skriver om "Strejftog mod Vadehavets horisonter," hvor kunstnere og kunstnerkolonier med tilknytning til Vadehavet omtales. Van Gogh, Max Liebermann, Johan Julius Exner, Emil Nolde og mange flere.

Johs Nørregaard Frandsen skriver om "Hvor havet åbner sin mund," hvor sprog og litteratur omtales. Runer på guldhornene. Frisisk som talesprog med mange dialekter og som skriftsprog. Danske kunstnere, som nævnes, er St. St. Blicher, som på Chr. 8. opfordring rejste langs den jydsk vestkyst i 1838, H. C. Andersens dagbøger og to af Karen Blixens fortællinger (selv om hun aldrig selv kom i området). - Siegfried Lenz' s "Tysktime" fra 1968 om Emil Nolde nævnes også:

Karsten Laursen og Jesper Bartholdy skriver om "Naturen opdages – og sættes i system." Ringmærkning af fugle, naturvidenskab, planteøkologi, livsfællesskaber, fra kiselalger til sæler og fugle, naturbeskyttelse, overvågning, det trilaterale vadehavssamarbejde og forskelle i forskningstraditioner.

Charlotte Jensen skriver om "Vejen til verdensarven." I 1965 skrev den dengang 16-årige, hollandske Kees Wevers et læsebrev i avisen De Telegraf, hvor han protesterede mod inddæmning, af en del af Vadehavet, der ville gøre øen Ameland landfast. Det blev begyndelsen på en beretning om naturfredning, internationalt samarbejde, fælles natur og ansvar, Det fælles Vadehavssekretariat i Wilhelmshaven m.m.

Michael Nis Lauenborg skriver om "Kulturlandskabet toner frem." At blive verdensarv handler om naturen og dens historie, men ikke om kulturhistorien. Der er ikke enighed mellem de tre nationer om en vadehavspolitik, hvor også kulturlandskabet og kulturhistorien omfattes.

Afsnittet "Udfordringen" har fire underafsnit.

Karsten Laursen og Jesper Bartholdy skriver om "Skridt for skridt." Vadehavsområdets opståen og udvikling siden Istiden for 11.000 år siden. Doggerland, Nordsøen, vadehav, marskland, barriereøer, tidevand. De fire livsformer: det sikre – det afsondrede – det letsindige – det frødige. (Helt neddykket – højsande uden dyr og planter – snart tørt snart vådt – over højvandslinjen).

Annet Nieuwhof skriver om "I pagt med vandet." Indvandring og befolkning af Vadehavsområdet. Friserne. Bronze- og Jernalder. 6000 værfter – anlagte eller naturlige. Værfternes bebyggelse, vedligeholdelse og voksende højde. Udgravning af værfter med mange kulturfund. Værfternes udbredelse fra syd mod nord. - Dagligdagen på værftet. Bygninger, vand, brønde, kreaturer og andre dyr, gødning, jagt og fiskeri. Planteavl, læder og uld i tuskhandel mod træ, sten, og jern.

Meindert Schroor og John Frederiksen skriver om "I kamp med havet." Den, der ikke vil dige, må vige! Sagt til dem, der ikke ville deltage i bygning og vedligeholdelse af diger. Afsnittet handler om digernes historie fra ringdiger til det fremskudte dige. Saltvand til den ene side, ferskvand til den anden. Begge dele giver problemer. Digerne har givet anledning til mange love og regler, rettigheder og pligter. Natursynet har ændret sig - biologer og landmænd ser forskelligt på havet og landet bag digerne.

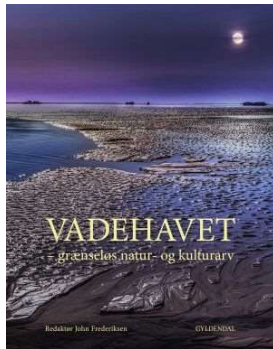
Thomas Steensen skriver om "Ti rester fra fortiden." De 10 halliger (øer) ud for Nordfrisland. Deres opståen, historie, vandforsyning, landbrug, værfter, vand og opvarmning. Desuden om turisme og fremtiden for øerne.

Afsnittet "Bevægelsen" har fem underafsnit

Bahne Bahnsen og Robert Kleih skriver om "Den frisiske frihed og bevægelse." Friserne har aldrig været et feudalt samfund. De har altid valgt deres magthavere. Mændene var sø- og handelsfolk og vidtberejste. Udvandringen fra de frisiske øer har været stor. Først på grund af religionsfølgelse, senere på grund af fattigdom. Sproget har mange dialekter og er ujævnt fordelt i de enkelte provinser. Sproget er nu anerkendt i administrationen, lovgivningen og i retssager – omend forskelligt i delstaterne. På det frisiske flag står der: "Hellere død end slave."

Morten Søvsø skriver om "Vadehavets nordlige handelscentrum." Ribes historie fra ca. 700-tallet. Først som handelsplads, og siden som by. Placeringen var ideel for trafikken nord-syd (Drivvejen) og med sejlads med sejbkibe helt ind til byen. Samtidig var der adgang til Hærvejen længere mod øst. Byen blev kontrolleret og beskyttet af kongen. Der var møntøkonomi, og byen lå på en etnisk og kulturel grænse. Kristendommen kom før Harald Blåtand pralede af det. Primsigning betød handel med både kristne og asatroende. Man sendte landbrugsprodukter mod syd og hentede sten, keramik og glas den anden vej. Man byggede kirker, klostre og borge. Domkirken blev bygget af både sten og tegl. Da skibene blev større kunne de ikke sejle til Ribe, men anløb Sild og Mandø. Fra 1250 fik Hansesæderne fremgang. I 1320 kom den sorte død. I 1500-tallet kom Reformationen og udskibningen af kvæg var stor. Men så...! 1580 brændte 200 gårde og huse. 1634 var der stormflod. I 1643-45 og 1658-59 var der svenskekrigene. I 1864 mistede Danmark Slesvig. I 1868 byggede man Esbjerg Statshavn. - Men Ribes Tornerosesøvn betød, at man ikke nedrev middelalderbyen. Nutidens turisme længe leve!

Mikkel Leth Jespersen skriver om "Et hav af søfolk." Lokalbefolkningen i Vadehavsområdet har altid levet af handel og fiskeri. Men med store sejlførende skibe kom der gang i verdenshandelen. Det forenede Ostindiske Kompagni sejlede fra Amsterdam med mandskab fra området. Mange søfolk døde eller blev i kolonierne. Angiveligt vendte kun 1/3

hjem – som velhavende. - I Nordatlanten fandt man i 1600-tallet nye rigdomme: hvalfangst, som blev frigivet i 1642. Tran/hvalolie blev brugt til læder, rebslagning og skibsbygning, medens baderne blev brugt til korsetter, paraplyer og piske. Mange kommandørgårde er bygget for fortjeneste fra hvalfangst. - Under tiden Pirateri og slaveri i Middelhavet skrives om Nordafrikanske- og Mellemøstlige staters bedrifter. - Hamborg overtog efterhånden førstepladsen, hvad angår handel. - På vadehavsøerne var mændene ude at sejle om sommeren og gik på navigationsskole om vinteren. Kvinderne passede landbruget og børnene. - Efter 1864 indførte Tyskland treårs værnepligt – også for øboerne, og antallet af søfolk svandt ind. - I Danmark blomstrede Fanø op med en stor handelsskibsflåde. Det sluttede med statshavnen i Esbjerg og dampskibenes indtog. - Større skibe, dampskibe, ændrede besejlingsforhold, større og dybere havne, ændret naturopfattelse: en æra var slut.

Charlotte Jensen skriver om "Mennesker på træk." Det handler om turisme! Om moderne turisme. "Vi bruger fortiden som spejl i vores jagt på en meningsfuld nutid." Målet er på én gang: naturbeskyttelse, bæredygtig turisme og lokal økonomisk vækst. Er sort sol og udlejning af sommerhuse nok? Det tager 12 min. at sejle til Fanø. På Mandø har man Låningsvejen. På Rømø hat man dæmningen. Hvad er bagsiden af moderne turisme? Større besøgstat, slid, dårlig opførsel, stigende priser på dagligvarer og ejendomme, sæsonbetonet arbejde. De unge kan ikke få uddannelse eller gøre karriere. Hvordan afvejer man benyttelse og beskyttelse? Investeringer sker ofte med ikke-lokal kapital, hvilket medfører, at overskud trækkes ud af området. Ofte er arbejdskraften heller ikke lokal. Er faren overturisme?

Karsten Laursen skriver om "At rejse er at leve." En stor del af Vadehavsområdets raison d'être er besøg, hvil og opfedning af trækfugle på vej nordpå eller sydpå. Millioner af fugle besøger hvert år området. Mange forskellige fugle besøger området, men specielt: Islandsk Ryle og Havternen omtales. Den sidste på grund af den meget lange rejse, den foretager. Ringmærkning og satellitsendere på fuglene har givet ornitologerne – og os – ny og spændende viden.

Afsnittet "Udsigten" har fire underafsnit

Jesper Bartholdy og Karsten Laursen skriver om "Tiden vil vise." Iskerneboringer fortæller om temperaturer indtil for 115.000 år siden. Der har været landhævninger og landsænkninger og havspejlet er stigende. Vandstandsmålinger er foretaget ved Den Helder siden 1850 og i Esbjerg siden 1890. Afsmeltnings af is og stigende temperatur (havvand udvider sig ved højere temperatur) på grund af drivhusgasser i atmosfæren betyder højere havspejl. Kan Vadehavet holde til det? Havet stiger, men er der sediment nok og aflejres det? Ja, marsken vil formentlig overleve, idet aflejringen stiger i takt med vandet. Det tungere sand, som aflejres ved barriereøerne, flytter sig hele tiden – og dermed øerne. Det bedste remedie er vedvarende sandfodring, idet hård kystsikring kun flytter aflejringen. - Vaderne er livlinen for millioner af fugle, men de reagerer hurtigt på ændringer i fødeudbuddet. Havspejlstigning betyder ændrede fødesteder, og højere temperatur betyder ændret fødesammensætning. Klimapåvirkninger ændrer antallet af byttedyr og antallet af individer af forskellige fuglearter. Højere temperatur medfører også flere parasitter og sygdomme hos fugle og dyr. - Der er ikke eksakt viden om fremtidens Vadehavsområde, men der er formodninger. Naturen og bestandene ændres, men hvad er tidshorisonten? Der er ikke akut krise, men nu ses der færre vadefugle og flere andefugle.

Karsten Laursen skriver om "De fremmede kommer." Stillehavsøsters blev oprindeligt indført i Nederlandene, og de har bredt sig. Også til Danmark. Andre invasive arter er kommet med ballastvand. Nogle arter er straks døde, medens andre befinder sig godt i danske farvande. Temperaturstigning betyder ændring i levevilkår for byttedyr, fugle og dyr. Nogle fuglearter er begyndt at overvintrere, og der kommer nye arter. Biodiversiteten stiger. Mere uventede ting sker også: vikingerne indførte sandmuslingen; pæleorm angriber træ; og hvad med hybenrose, storfrugtet tranebær og spartina? Som mårhunden og vaskebønnen: de skal bekæmpes! - Men naturen har ændret sig konstant siden istiden. Tundra, skov, dyr, planter og fugle. Pollenanalyser fortæller historien. - Er mennesket en invasiv art? Der er ingen spor efter mennesker i jæger-samlertiden, men fra bondestenalderen er der spor. - Foranderligheden er et vilkår. Vi kan lave planer, men de er kun hensigtsregleringer. Naturen er en medspiller.

Charlotte Jensen skriver om "Amfibielandet 2.0." Vi skal lære at leve med vandet og ikke mod det.

Det gælder både saltvand og ferskvand i Vadehavsområdet. "Uden diger, intet land, intet liv," sagde man tidligere. Nu er der brug for nytænkning i planlægning og arkitektur. I bogen omtales eksempler på det. Klimaforandringer spiller en større og større rolle. Meget er baseret på politisk planlægning – i de tre stater, som hver har en del af Vadehavet.

Charlotte Jensen skriver om "Mellem erindring og forstilling." Afslutningskapitlet i bogen ser på diger og stormfloder. De første bygget ved håndkraft, de sidste var Guds straf over de syndige mennesker - i dag bliver de forklaret naturvidenskabeligt. Man overlever ikke af tro, men af dygtighed. Kapitlet gennemgår det historiske syn på havet, stormfloder, diger og den filosofiske holdning til disse begreber. Stormfloderne er blevet nationale erindringssteder med mindehøjtidelighed, kranse og skulpturer. Naturen er blevet et monument som mål for turisme og naturbevaringsforeninger. Klimaforandringer har sat deres tydelige spor i holdningen til og opfattelsen af Vadehavsområdet. Vadehavscentret syd for Ribe fremhæver den løftede pegefinger.

Lauritz B. Holm-Nielsen skriver et "Efterspil." Hvad betyder det, at Vadehavet er blevet verdensarv? Det moderne menneske er fratrækket forståelsen af den historiske gensidighed mellem natur, kultur og landskab. Det har betydning for forskning, politik og forvaltning. Verdensarven (naturområdet) er en modsætning til turisme og markedsføring, men kulturarven bør være målet for turisme. Vi har troet, at vi kunne ændre verden med tekniske metoder, men vi skal lære at leve med naturen. Vil mennesket overleve som art? Det afhænger af vores tilpasningsevne. - "Vi skal vænne os til, at jorden er en "hallig" i universet.

Bogen, som er solidt og flot indbundet og rigt illustreret, slutter med oversigter over forfatterportrætter, litteratur og referencer, krediteringer, personnavn, stednavn, ordliste og kort over Vadehavsområderne.

Bogen er et kalejdoskop af artikler om natur, kultur og landskab skrevet af førende eksperter inden for hver deres område.

[Historie-online.dk, den 4. maj 2022]

← Forrige artikel (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/natur-og-landskab/lille-vildmose>)

SE RELATEREDE ARTIKLER

(<http://www.historie-online.dk/boger/den-magiske-skov>)
(<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/landbrug-haandvaerk-industri/der-var-saa-dejligt-ude-paa-landet>) (<http://www.historie-online.dk/boger/strandjagt>)